

REPTES DE L'EDUCACIÓ FÍSICA DEL SEGLE XXI¹

Enric Mª Sebastiani i Obrador

1. Introducció

Quan hom reflexiona sobre el fenomen de la pràctica esportiva, cal que ho faci atenent diferents perspectives d'anàlisi (educativa, social, econòmica, etc.), les quals ens fan adonar que realment estem davant d'un tema que pren una gran complexitat.

L'Educació Física, probablement, és un dels espais privilegiats, però no l'únic, on es pot influir i educar els nostres nens i nenes, nois i noies, sobre la seva concepció, coneixement i actitud envers l'exercici físic i l'esport.

2. conflicte d'interessos²

A les persones que fins ara han gaudit d'una influència educativa decisiva –la família, els mestres, els tècnics esportius...-, els han aparegut uns competidors clars que difonen missatges i generen valors amb uns formats molt atractius, sovint oposats als anteriors i amb uns mitjans molt superiors. Parlo de certes actituds i declaracions d'esportistes, directius i polítics àmpliament recollides als mitjans de comunicació. Aquesta és la situació paradoxal dels educadors: ara que disposen de més recursos, la seva capacitat d'incidència resulta insuficient, contradita i suplantada. L'escola, en major grau del que solem constatar, competeix amb aquestes miríades d'antiescoles, com les anomena el psicòleg nord-americà Jerome S. Bruner, en la provisió de distinció, identitat i autoestima.

La imatge dels esportistes als mitjans és bàsica. Moltes criatures que volen ser com aquests grans jugadors s'hi fixen, identificant l'aspecte i les formes dels seus ídols. El problema s'intensifica quan convivim amb diferents manifestacions de

¹ Extret i adaptat de la conferència "Educació i formació. Claus en la pràctica esportiva" realitzada en el marc del Seminari per a l'elaboració del Llibre Blanc de l'Esport de la Secretaria General de l'Esport, el dia 30 de gener de 2003, al Museu Colet de Barcelona.

² Sebastiani, E. M^a (2002). "L'antiescola de l'esport." El 9. 7 de novembre de 2002.

violència que s'exhibeixen des de fa molt temps a l'altra cara de l'esport: protestes, enganys i insults als àrbitres; creuaments de declaracions; presidents i directius declarant-se la guerra; jugadors que reconeixen obertament voluntat de lesió a un altre jugador...

Alguns culpabilitzen les famílies. Altres exclamen que la culpa és de l'escola per ser incapaç d'inculcar uns valors determinats. La culpa no és de l'un o de l'altre. Els pares haurien de ser al costat dels seus fills per ajudar-los a interpretar totes aquestes informacions i a l'escola se li exigeix sovint més del que pot fer. El retrocés de valors com la disciplina, l'esforç, el respecte o el civisme traspasa a l'escola reptes nous que sovint no pot assumir. Per una banda, se li demana que s'encarregui de molts elements de formació bàsica (que no ha cobert la família) i, per l'altra, ha d'ajudar a organitzar aquestes altres informacions, combatre-les i donar eines per convertir-les en profitoses. Mentre que abans la informació tenia la intenció de formar les persones, ara cal estar molt formats per analitzar i triar críticament l'allau d'informacions a què estem sotmesos. Aquesta haurà de ser una de les intencions educatives més importants d'aquest nou mil·lenni.

D'altra banda, els pares, les mares, els ensenyants i els tècnics esportius també tenen la sensació -i l'evidència- que estan educant contra algú, ja que sovint conviuen forces contraposades. La feina d'un docent o de molts tècnics esportius, sensibles a l'educació de valors, consisteix, entre altres coses, a procurar transmetre actituds com la cooperació, l'esforç, el respecte, la tolerància, la llibertat, l'autonomia i la responsabilitat. Però aquesta tasca esdevé estèril davant l'actuació irresponsable d'uns personatges elevats a la màxima expressió pels atractius de la fama. Els valors no s'adopten en un procés programat com l'ensenyament de la tècnica esportiva, sinó que ens arriben a través d'experiències, necessitats i influències, a voltes ben senzilles, de la vida quotidiana. Com diu Josep M. Terricabras, els valors no es transmeten, s'encomanen i, a més, es veuen condicionats per la tradició, l'aprenentatge, els mitjans de comunicació, la pressió social i l'opinió pública.

Ni el docent ni el tècnic no poden transformar la societat (malgrat que no han de perdre mai l'esperit d'intentar de contribuir-hi). Quan s'ensenya esport amb un rerefons educatiu important a l'escola o al club, s'està fent una cosa molt important, però no es poden canviar els comportaments de l'entorn del nen. I és que, **actualment, ven més el pentinat, la fama, la crítica grollera, l'astúcia o l'enginy que el respecte, l'honradesa, l'esforç o la reflexió.** "Millorar la imatge de l'esport només es pot aconseguir amb la complicitat necessària dels mitjans de comunicació i sobretot de les televisions (Laureà Fanega, 2003³). Cal, doncs, una actuació reflexiva i responsable de l'ús que es fa d'aquesta força mediàtica amb vista a contribuir en l'educació de la nostra societat. Cada persona i cada estament social ha de comprometre's i assumir una actitud més crítica i més activa en la defensa dels seus valors com a part de la seva lluita per la pau, per formar ciutadans

democràtics, crítics i respectuosos de la igualtat de drets i de la diversitat.

3. Quin esport estem fomentant?⁴

És un fet habitual que la gent parli o discuteixi sobre temes esportius. Tard o d'hora, a la mateixa conversa, es començarà a parlar sobre determinades actituds, comportaments, declaracions que es poden observar i sentir en els camps i pistes esportives o veure i escoltar en els mitjans de comunicació a càrrec dels jugadors, aficionats, directius o presidents.

A nivell popular, es sovintegen frases com "és que avui en dia no hi ha respecte per res", "la joventut no sap el que vol", "sembla mentida que algú hagi dit això", "hi ha crisi de valors", etc. Podríem interpretar que es pretén manifestar que no hi són o no apareixen aquells valors que un creu que hi hauria d'haver o que li agradaria trobar.

El model de l'esport espectacle, dirigit per interessos econòmics i polítics, ens envaeix en altres manifestacions i àmbits de l'activitat física, esportiva i social. La magnitud, la capacitat de mobilització, les passions desmesurades i descontrolades, i l'alta exigència física, psicològica i familiar d'aquest model, amb tota certesa, no són bones per a la salut personal i social.

Si volem un món més just i equilibrat, probablement haurem de treballar per aconseguir-lo. Cal reflexionar, entre altres coses, en l'educació i formació dels esportistes. Formem jugadors sota el paràmetre del rendiment esportiu o persones amb l'objectiu del rendiment social? Sovint aquest dilema crea contraposicions.

Les situacions específiques dels jocs i els esports ofereixen un marc ideal per a contribuir en l'educació dels valors i la formació de la personalitat dels petits i joves esportistes. La formació dels nens i joves, ja sigui des de les classes d'educació física escolars com des de la iniciació esportiva, ha d'evolucionar en el seu concepte i ha de cercar les estratègies necessàries per oferir realment una educació integral.

Cal una formació que posi l'accent en l'educació i que pretengui contribuir al desenvolupament respectuós i integral de l'individu com a futur ciutadà social (feliç, integrat, cívic...). Una educació centrada en l'adquisició de competències i amb intencions com donar a conèixer les repercussions de l'activitat física i els hàbits saludables sobre la qualitat de vida i el benestar; estimular la capacitat crítica i d'utilització del temps lliure i la formació de valors.

Una educació que utilitzi un procés avaluatiu que tingui en compte les característiques dels alumnes i el context on es troben, a partir d'un procés participatiu i democràtic. Una avaluació continuada, qualitativa i dels processos i progressos. Una educació esportiva que utilitzi la variabilitat d'activitats i estratègies metodològiques per crear esquemes motors i de forma que atengui i respecti la diversitat de tots els nens i totes les nenes.

Una educació més centrada en la formació de la personalitat a partir de l'activitat física que els configuri com uns ciutadans cívics i respectuosos, però alhora actius i participatius, tolerants i crítics.

Un model de formació que entra en contraposició amb el model tradicional de rendiment i espectacle, únicament centrat en l'obtenció d'objectius de rendiment, rècords i victòries, que empra estils i estratègies metodològiques úniques, directives i basades en la reproducció de models tècnics i tàctics amb una avaluació quantitativa, normativa i de resultats. Una formació esportiva pensada més per a uns quants que per a tots, i això no pot ser bo per a la salut de la societat del nou mil·lenni.

Segons els últims estudis sociològics⁵, **aquest model decreix en popularitat i pràctica social**. Cal plantejar nous models i avançar, doncs, cap a models de formació esportiva més educativa, humanista i social.

4. "Aurum non vulgui"

Els antics alquimistes parlaven de l'existència d'un mineral molt més valuós que el mateix or, però aquest no era tan preuat per la gent perquè no lluia com l'anterior. No era brillant ni espectacular.

Evidentment, quan parlem de fomentar l'esport, ens hem de referir necessàriament a tots els seus àmbits i als objectius propis de cadascun:

- **L'esport en edat escolar.** Aquell que té lloc amb nens i nenes en períodes compresos entre la infantesa i l'adolescència i gairebé la joventut. Es tracta d'un plantejament bàsicament educatiu en què cal potenciar el valor formatiu d'aquestes activitats per a la formació de la personalitat dels futurs ciutadans del nostre país. L'exercici físic i l'esport suposen un marc idoni i incomparable per a una bona (i mala) educació dels nostres nens i joves. Aquest plantejament, el trobarem dins i fora de l'escola. Es tracta de pensar que estem treballant i formant persones.
- **L'esport recreatiu.** Quan el seu objectiu prioritari és el gaudi de la pràctica, el divertiment, gaudir de les relacions amb la gent i amb l'entorn, de la pràctica saludable, etc.
- **L'esport competitiu.** El que cerca objectius de rendiment i resultats. El seu objectiu és la millora dels diferents aspectes que el componen (físics, tècnics, tàctics, psicològics...) per aconseguir les fites marcades.
- **L'esport per a col·lectius especials.** Cada dia més, en els nostres dies, l'activitat física per a la gent gran, els discapacitats, els toxicòmans, els reclusos, com a eina terapèutica i recuperadora, i un llarg etc., està suposant una eina imprescindible de normalització que, per suposat, l'hauríem d'incloure en les categories anteriors.

L'Aurum non vulgui en el món de l'esport no llueix com l'or dels metalls en els diferents campionats o en les estadístiques que situen Catalunya com el sisè país del món en nombre de medalles per nombre d'habitants. Hi ha un valor molt més

⁵ Direcció General de l'Esport (1999): "Enquesta sobre la pràctica d'activitats físicoesportives a Catalunya". Documents del Pla Director d'Instal·lacions i Equipaments Esportius de Catalunya; García Ferrando (2000): Los españoles y el deporte: prácticas y comportamientos en la última década del siglo XX. Encuesta sobre los hábitos deportivos de los españoles, 2000. Ministerio de Educación y Ciencia y Consejo Superior de Deportes.

valuós per a la societat i que recau en el seu potencial formatiu i la seva capacitat de facilitar una vida més plena i saludable.

Un esport o un exercici físic que posi **l'accent en l'educació de les persones com a futurs ciutadans** i que els proporcioni o els converteixi en **persones cultes i crítiques** amb una cultura física que els envolta i sovint els bombardeja.

Una activitat físicoesportiva que contribueixi al manteniment de la qualitat de vida i dels hàbits saludables i que sigui capaç de provocar transferència de les actituds i valors propis de l'esport benentès a la vida quotidiana. No hi ha millor (ni pitjor) escola que l'esport.

Per això, cal una educació **per a l'esport i des de l'esport** cap a la utilització del **temps lliure amb participació** ciutadana, diversificació de pràctiques, models i plantejaments, i que tingui molt en compte que, a la vegada que augmenten models i tendències personalitzades (*personal, physical i athletic trainer*), també el fet de trobar un cercle d'amics pot contribuir a la fidelització d'aquesta pràctica.

Per això, s'haurien d'aplicar nous models esportius per a la base, com els que proposa la mateixa *Unió de Consells Esportius de Catalunya* (UCEC), i els consells esportius, models que no prioritzen la competició, sinó l'educació i els valors amb diferents estratègies.

5. L'educació física, una de les claus per a millorar, quantitativament i qualitativa, la pràctica esportiva

Diu Joaquim Prats (2002), en el seu fantàstic llibre, que "el futur de la societat ja és detectable en el present de l'educació"⁶. Per aquesta raó, cal reflexionar sobre la formació dels nostres nens i nenes, dels tècnics i els entrenadors, i dels titulats universitaris, a fons.

A més, cal aprofitar el moment que pot suposar l'impuls de l'any 2004, declarat com **l'Any Europeu de l'educació per a l'esport**⁷, tot ressaltant la importància que suposa l'educació per a la pràctica esportiva.

Aquesta importància caldrà treballar-la des de cadascun dels segments on podem intervenir d'una forma directa i intencionada.

5.1. La formació dels nens i les nenes

"L'època que ara comença estarà més necessitada que mai de ciutadans amb reflexió crítica. Aquesta època requerirà una escola que hagi entès alguns dels canvis radicals que ja s'estan produint"

Josep-Maria Terricabras (2002)⁸

La formació dels nens i les nenes a l'escola hauria d'estar recolzada per conceptes i consideracions com:

6 Prats, Joaquim (2002): La Secundària a examen. Barcelona: Proa.

7 COM (2201) S84 final - Diario Oficial C 25 E 29.01.2002

8 Terricabras, Josep-Maria (2002): "Educar per a què?" A Prats, Joaquim (2002): La Secundària a examen. Barcelona: Proa.

- Un concepte de l'educació física i esportiva necessàriament integrada en els **projectes educatius** del centre, amb l'esforç i el treball conjunt de l'equip docent.
- L'**educació física** hauria d'estar més centrada en l'educació dels nens/es a partir de l'activitat física que en l'obtenció de resultats i l'aprenentatge d'habilitats tot cercant i definint l'adquisició de determinades competències.
- **Significativa i funcional.** Atractiva per als nens i nenes en funció de les seves necessitats, interessos, coneixements previs i nivell de competències i realment aplicable a la seva vida quotidiana, a les seves estones lliures i a les seves possibilitats reals de pràctica i de transferència.
- Realment **comprensible**⁹ i adreçada a tots els alumnes. Quan parlem d'atenció a la diversitat estem fent un primer pas a la integració de tots els alumnes. Això no obstant, suposa l'esforç, sovint molt complicat, d'acostar els alumnes a uns models de pràctica encara molt tradicionals.
- Formació d'**hàbits, actituds i valors**. Els jocs i els esports, per la seva idiosincràsia, esdevenen un mitjà ideal per a treballar i experimentar aquests aspectes des d'una perspectiva vivenciada.
- Una formació que posi accent en la salut, qualitat de vida i **benestar**. L'exercici físic, els hàbits, la dieta, el descans... són elements que formen part de la cultura de la salut en què tot ciutadà hauria de ser instruït.
- Dialogant i **participativa**: el centre ha de ser un laboratori de la democràcia. Participar des dels diferents òrgans i estaments dels centres en l'elaboració i concreció dels programes educatius significa, *per se*, una primera i gran tasca educativa.
- Educació del **temps lliure**. Fins ara, l'escola ha fet esforços únicament per educar el temps de treball i no ha ajudat els nens a utilitzar el seu temps lliure de forma constructiva mitjançant propostes atractives i suggerents als seus interessos. A més, tradicionalment no s'ha establert una connexió entre l'esport escolar i els centres educatius.
- Formació de la **capacitat crítica** per poder analitzar i filtrar la gran quantitat -i a voltes, dubtosa qualitat- d'informacions que tindran al seu abast (mitjans de premsa, ofertes de centres de fitness, clubs esportius, setmanaris i dominicals...).
- **Avaluació formadora**, contínua, criterial, qualitativa i processual. L'avaluació ha de ser una eina que faciliti el progrés de l'alumne cap a la consecució de les competències determinades i que li doni informació sobre el seu procés tot ajudant-lo a conèixer-se millor, aprofitar al màxim les estratègies d'aprenentatge, adoptar una autoestima correcta i ser capaç d'autogestionar el seu propi aprenentatge i esdevenir una persona autònoma.
- **Redinamització dels centres** educatius cap a la reflexió i integració de nous tipus de pràctiques i activitats, també obertes a les famílies i al barri, durant la

⁹ Concepte que fa referència a una educació física que atengui i respecti l'heterogeneïtat del grup fent propostes que donin resposta educativa a tots i cadascun dels alumnes, a Sebastiani, E. M^a (1998): "Hacia una educación física para todos/as, que se adapte y les interese". Article guanyador Premi d'Articles 1999. COPLEFC. Pendent de publicar.

setmana, vespres-nits i caps de setmana¹⁰, en una nova oferta col·lectiva inclusiva.

- **Implicació i complicitat** de tots els agents de la comunitat educativa per una lluita comuna. Per tirar endavant aquests projectes, es necessita la sinergia de tots els elements constitutius de la comunitat educativa: cos docent i gestor del centre, famílies, alumnes i altres organitzacions, empreses i entitats properes del barri.

5.2. La formació dels docents

“L’ensenyament actual corre el perill de preparar nois i noies per viure en una societat que, quan ells hi arribin, ja no existirà”

Joan Majó (2002) ¹¹

La formació universitària ha de cercar, sense pal·liatius, l’excel·lència i l’alt nivell d’exigència i rigor amb una formació humanística, de compromís i pedagògica; de recerca i de desimboltura, iniciativa i competència professional.

La societat és canviant, les pràctiques físicoesportives evolucionen i els seus continguts es modifiquen cada 10-15 anys (Blázquez, D., 2002¹²).

La situació legal actual que regula i ordena les titulacions i els currículums dels centres universitaris suposa un gran escull a la reacció necessària i ràpida dels plans d’estudis per afrontar l’evolució de les necessitats socials; per tant, el marge de maniobra amb què poden treballar les universitats no sempre és l’òptim.

Malgrat que aquesta ductilitat i capacitat d’adequació no és ni molt menys la millor, òbviament es fan progressos fruit dels esforços que desemboquen en la determinació i formulació de **nous objectius** en forma de competències, l’elaboració i preparació de **noves signatures** i de nous formats i **metodologies**.

7. A mode de conclusió

Educar en la persona, en la llibertat, en l’autonomia, en el respecte, en la responsabilitat, en la pau i treballar en la polivalència, funcionalitat i transferència a la vida:

- Des del repte permanent.
- Des del testimoniatge i el respecte.
- Des de la passió i el plaer de la pràctica.
- Des de la sensibilitat pels canvis i pels destinataris.
- Des de les activitats competitives i cooperatives.
- Des de l’optimisme i l’esperança.
- Des del joc i la disciplina.
- Des de la complicitat.

Des de la pròpia dignitat i per la dignitat dels altres...

La millor manera de predir el futur és construir-lo. L'educació i la formació són eines clau en el foment de la pràctica esportiva i de moltes altres coses de la nostra vida.

Lluitem per un món millor.

“També el viatge més llarg comença amb un primer pas”

Proverbi xinès

“En definitiva, crec en l'educació com el camí per assolir aquesta nova cultura de la pau acompanyada de justícia social”

Rigoberta Menchú (2002)